

Les races animals relacionades amb l'etnologia de Catalunya

(Discurs de recepció de M. Rossell i Vilar a l'Acadèmia de Ciències)

(Vegi's els números immediatament anteriors)

IV. — Indigenisme i moviments de pobles i de races animals.

No fa gaire que assenyalàvem el fet que cap de les races que habiten el Principat, excepte les contemporàniament importades, no tenia un origen històric, i per consegüent, un problema previ es presenta.

Quan pot dir-se que una raça és autòctona?

Considerarem per tal la raça l'existència de la qual sigui innegable en el quaternari, és a dir, que la seva presència en nostre territori no pugui imputar-se a cap moviment de pobles i per eliminació, que en cap altre país no existeixi una raça igual.

Resolt aquest punt, passem a la investigació de l'indigenisme de les races que habiten el Principat, i les que no siguin autòctones indagar com han arribat a Catalunya.

La raça *cavallina catalana* és segurament autòctona. Es manifesta en l'aurignacià per la calavera de Grimaldi, i durant el magdelanià en l'art quaternari, tant en escultura com en gravats.

Els caràcters d'aquesta raça són únics. Per altra part, la seva àrea geogràfica es troba voltada de poblacions cavallines molt diferents.

La cultura aurinyaciana de Grimaldi, pertany segons la classificació d'Obermaier, a la província aurinyaciana mediterrània. Aquesta cultura sembla emparentada amb la capsiana del nord d'Àfrica, de manera que si s'evocés una emigració, aquesta hauria de procedir del continent africà. En tot Àfrica no existeix cap població cavallina de caràcters iguals als de la raça catalana. És més: la població cavallina indígena del nord d'Àfrica és distinta de la d'Andalusia, regió per on la hipotètica emigració hauria hagut de passar.

La raça cavallina catalana constitueix, doncs, una raça autòctona.

La raça *asinal catalana* també pot considerar-se indígena. Els motius d'aquesta qualificació són

tan idèntics als emprats per la raça cavallina, que exposar-los fóra repetir-se. Tan sols hem d'afegir que les restes ossíferes de l'abric Romaní del paleolític superior pertanyents a l'espècie asinal es relacionen, com hem dit, amb el gravat de Lourdes i el del Mas d'Azil.

Quant a les altres races estudiades, no existeixen proves de llur presència en el nostre país en el quaternari, o sigui, que no podent considerar-les autòctones, la seva introducció a Catalunya s'haurà de supeditar a alguna de les invasions humanes realitzades des del paleolític fins als temps històrics.

La raça *bovina catalana* no pot tenir-se per autòctona, perquè la seva representació falta absolutament en el quaternari. L'art parictel representa a Cogul bòvids de la raça ibèrica, fora de la seva actual àrea geogràfica. A Combarelles es troba figurat el *Bos primigenius*, que té la seva representació actual en la raça vendeana, la mateixa precisament que viu en la regió on la representà l'artista quaternari.

Quant a la filiació de la raça que ens ocupa, forma part d'un conjunt de races que, per llurs caràcters craniològics iguals, se les agrupa amb el nom de *Bos taurus alpinus* (Sanson) o de *Bos brachyceros*. Els bovins d'aquest tipus es troben en les dues vessants del Pireneu català, Gasconya, comtat de Foix, Llenguadoc i Delfinat. A Itàlia ocupa el Tirol, Venècia, Llombardia, Piemont, Als Vètics i Apenins; a Suïssa s'estén a més de la meitat del seu territori; a Alemanya ocupa el ducat de Badén i Wurtemberg; a Àustria, tota la regió muntanyosa, i a Iugoslàvia, la Bòsnia.

Si a Catalunya aquest tipus tan sols pot datar-se documentalment pels cranis de la cova de Joan d'Os, pertanyents a l'eneolític, en canvi a Suïssa, les nombroses calaveres de tipus alpi, trobades en els palafits, permet classificar-les en el neolític primitiu.

Com és sabut, l'època de la pedra polida es caracteritza per un desplaçament successiu de

pobles que procedents d'Àsia, es dirigeixen vers l'Europa occidental. Però abans de tractar del moviment de pobles durant el neolític, serà convenient, i per via d'eliminació, demostrar que els bovins de tipus alpí no existien a Catalunya ni al sud de França, al final del paleolític.

En tractar dels cavalls ja s'ha dit que l'aurinyacià del sud-est de França es trobava comprès en el capsità mediterrani, i que d'existir un moviment de pobles, aquests necessàriament haurien de procedir d'Àfrica. En el continent africà no es troben bòvids de tipus alpí. En el primer període del solutrià no es troba en tot el territori francès, actualment ocupat pel tipus alpí, cap indicatiu de la cultura que caracteritza aquest període, cultura que té el seu origen a Àustria i la seva via d'expansió al Danubi. En canvi, el solutrià final apareix com una creació francesa limitada entre la regió del Loire i els Pirineus. És a dir, que el moviment de pobles de l'Europa central vers el Rin no pogué portar el tipus alpí, perquè no es troben vestigis del mateix en els països on s'expansionà la cultura del solutrià inferior, com tampoc es troba en territori típic de la cultura del solutrià superior, puix que aquesta constitueix una derivació d'aquella, particularitzada en la susdita regió.

En el magdelanià, si el tipus alpí hagués existit, segurament que se'l trobaria representat, puix que l'àrea geogràfica del mateix ocupa una zona del país del sud de França, prolix en art rupestre. Pel contrari, els bovins que representa l'art parietal, pertanyen, com s'ha dit, al *Bos primigenius*. Amb aquests raonaments, bé es pot afirmar que l'origen de la raça catalana deu ésser posterior al paleolític, i, per consegüent, la seva procedència s'haurà d'inquirir al neolític.

És probable que el tipus alpí hagués acompanyat alguna de les onades de pobles braquicèfals oriünds d'Àsia. Aquesta hipòtesi es fonamenta en dos fets principals: primer, que des de Catalunya fins a Bòsnia es constata l'existència d'aquest tipus sense solució de continuïtat; segon, que el tipus alpí o *Bos brachyceros* està freqüentment representat en els monuments antics d'Àsia, com, per exemple, el palau assirià de Kuyunjik i en el toro que sacrifica Mitra, del Museu del Louvre, i en altres figuracions que podríem aportar.

Per altra part, la representació craniològica del tipus alpí no apareix a Europa fins al neolític, com s'ha dit a propòsit dels fòssils trobats per Rüttimeyer als palafits suïssos. A França el *Bos brachyceros* sols s'ha trobat a Langres. A Cata-

lunya, com s'ha indicat, les restes ossíferes d'aquest tipus pertanyen a l'eneolític.

El problema és encara més complex. És probable que la invasió braquicèfala procedent d'Àsia hagi seguit sincrònicament dues vies: una danubiana i altra nordafricana, i àdhuc aquesta no fóra estrany que fos anterior a l'europea. Com és sabut, l'estació de Mugem (Portugal), es caracteritza per nombrosos cranis braquicèfals i per la presència de kjökkenmodings, restes que indiquen el pas del magdelenià al neolític sense transició, i per consegüent els braquicèfals de Mugem serien anteriors als braquicèfals del neolític de la resta d'Europa. A l'altre costat de l'estret de Gibraltar s'han trobat així mateix cranis braquicèfals humans en estacions neolítiques. (1)

Si el *Bos brachyceros* o tipus alpí té un origen asiàtic i els braquicèfals humans procedeixen igualment d'Àsia, les dues vies d'invasió que hem assenyalat deuran així mateix posseir en alguns llocs del seu trajecte poblacions bovines del mateix tipus. En efecte; per diverses fotografies que hem vist de bestiar de la zona d'influència espanyola del Marroc, hem pogut apreciar que el tipus alpí es troba en dita regió, cosa confirmada pel senyor Castejón. En canvi, la literatura zotècnica portuguesa no assenyalava la presència del tipus alpí en la nació lusitana. Els braquicèfals del neolític o de l'epipaleolític haurien ocupat també gran part d'Andalusia. Castejón denunciava la presència d'aquests bòvids a Serra Morena. (2)

Ara bé; els bòvids de tipus alpí a Catalunya, ¿arribaren al nostre país per via africana o a través d'Europa? Si es té en compte que la raça bovina catalana representa l'última perllongació contínua europea del tipus alpí, i per altra banda, que l'únic nucli d'aquest tipus assenyalat a la resta de la Península és el de Serra Morena, i que a més cap invasió humana braquicèfala procedent del sud no ha arribat a Catalunya, s'haurà de concloure que la raça bovina catalana fou importada pels braquicèfals que envaïren Europa, via Danubi, durant el neolític primitiu. Però el tipus alpí no degué passar els Pirineus sinó molt més tard, puix que mentre les poblacions humanes de l'altra banda dels Pirineus en ple neolític es troben ja molt alterades per la gran proporció de braquicèfals que contenen, aquests no s'observen en el Principat fins al neolític final, i per tant s'ha de suposar que els bòvids

(1) Eugène Pittard. *Les Races et l'histoire*. París 1924, pàg. 122-123.

(2) Rafael Castejón. *Los bóvidos de Andalucía*. Rev. Veterin. de España. Barcelona, Gener-Febrer 1917.

de tipus alpí no entraren en la Catalunya estricta fins al final del període de la pedra polida i que l'extensió d'aquest tipus pel Principat devia realitzar-se abans de la gran expansió del poble català, la qual tingué lloc durant el període que comprèn la cultura megalítica.

S'ha dit més amunt, que sols s'havien trobat dos cranis de raça catalana i que un d'ells era mestís. Aquest crani presenta les següents característiques: asimetria, perfil una mica convex, tos aixecat, banyes implantades enrera de la línia frontal, aprofisi orbitària llisa. Aquests caràcters expressen la mescla amb un bòvid de perfil convex. Els bovins de perfil convex, susceptibles de produir aquest mestís, són els que ocupen la resta de la serralada pirenenca, però no els de la Vall d'Aran, sinó els de la part occidental del Pireneu aragonès fins a Astúries, excloent possiblement algun grup de la província de Santander.

El crani mestís del qual parlem representa, no tan sols una prova de veïnatge amb una raça de perfil convex, sinó que significa un fet íntimament enllaçat amb la prehistòria de Catalunya.

Com és sabut, el megalític arribà a Catalunya pel costat del País basc-navarrès, i és molt possible, almenys en les comarques limítrofes, especialment Ribagorça i Pallars, que es realitzés una extensió del poble basc-navarrès. Deixant a part els arguments toponímics, fàcils de constatar en la comarca de Pallars, que confirmen aquesta hipòtesi, zootènicament s'observa que la raça bovina catalana apareix amb senyals més o menys pronunciats d'haver sofert la barreja amb una altra raça de perfil convex des d'Aragó fins a Cerdanya, però a partir de la comarca de Bergadà fins al Cap de Creus, la raça conserva els caràcters de puresa, senyal que la influència del poble basc-navarrès fou molt limitada o nul·la en les comarques del Pireneu oriental.

Podríem afegir altres particularitats de la raça bovina catalana relacionada amb el megalític, però ens en abstenim per no allargar massa aquest treball. (1)

La raça *bovina marinera* tampoc no és autòctona. Les races indígenes ocupen una vasta àrea geogràfica i la raça marinera a Catalunya forma un illot, sense relació amb la immensa àrea geogràfica en la qual viu el tipus a què pertany la raça marinera. Aquest fet, juntament amb la manca de representació osteològica i artística prehistòrica, ens indueixen a considerar que la raça té un origen exòtic.

La raça marinera és de tipus aquitànic, el qual es caracteritza per ésser de front convex, mediolínia i asimètrica. Aquest tipus ocupa una àrea geogràfica extensíssima; a França compon les races femelina, de Mezenc, de Villard de Lans, llemosina, garonesa i basadesa. A Alemanya forma les races de Franconia, Limburg, de Glan i de la vall de Main. Totes les races aletzanes del centre d'Europa són també de tipus aquitànic. La raça es perllonga encara a Rússia i a Turquia asiàtica. Alguns autors consideren del mateix tipus els bovins de caràcters semblants, però elipomètrics, i en aquest cas s'hi haurien d'afegir les races franceses de Bearn, Lourdes, Landes, Saint Girons i Pireneus centrals, com també les races espanyoles d'Astúries i Galícia i les portugueses de Minho i Transtagana. Però si el pelatge és idèntic entre les dites races eumètriques i elipomètriques, no ho són ni el perfil del cap, per més que en ambdues sigui convexilini, ni la disposició de les banyes. Algunes races elipomètriques espanyoles i portugueses, que el professor Dechambre inclou entre les eumètriques, formen en nostra opinió un altre tipus, el qual probablement seria autòcton.

Del tipus boví que ens ocupa, ni a França, ni a Catalunya, no s'han fet descobriments prehistòrics. Tots els bovins de l'art quaternari del Migdia de França, regió en gran part ocupada pel tipus aquitànic, ni un sol d'ells representa el bou convex, de banyes aplanades i forma semicircular, amb la punta dirigida a les galtes.

A més, si la raça fos indígena no s'explicaria com podria haver romàs limitada a una àrea geogràfica tan reduïda, sense continuïtat amb les races del mateix tipus. La raça, doncs, es deu haver importat.

En el nord d'Àfrica ni en tot el continent negre no existeix una raça semblant a la marinera. Per consegüent, els pobles que procedents d'Àfrica arribaren a Catalunya no podien ésser els introductors de la raça marinera. Tampoc no és probable que els importadors fossin els braquicèfals neolítics, ni els braquicèfals de l'Edat del bronze, puix que aquests ocuparen particularment la comarca de Solsona i en ella no es troben bovins d'aquesta raça. No succeeix el mateix quan es considera l'Edat del ferro. Llavors té lloc una nova invasió que, procedent del centre d'Europa, territori poblat per bovins d'aquest tipus, a Catalunya tan sols ocupa una part del litoral, és a dir, el territori on actualment viu la raça marinera.

El material osteològic de la raça marinera consta d'algunes banyes i d'un fragment de crani. Una d'aquestes banyes fou trobada en les exca-

(1) M. Rossell i Vilar. *La civilització megalítica i els bòvids de raça catalana*. But. de l'Assoc. Catal. d'Etnol. i Prehist. fas. II, 1925.

vacions d'Empúries, pel senyor Gandia, i és del segle IV abans de de J. C., i altra del segle anterior. El fragment de crani, que nosaltres portàrem a l'Escola Superior d'Agricultura, procedia de Vic, i fou trobat, junt amb el ja citat de la raça catalana. Aquests documents indiquen els límits assolits per la raça marinera, o sigui, que a més de les comarques del Gironès i Selva havien arribat a ocupar l'Alt Empordà i possiblement la Plana de Vic, fins on arribà la cultura hallstàtica decadent, cultura que mostra el mobiliari del Turó de les Mentides.

Amb el temps la raça bovina catalana hauria reduït l'àrea geogràfica de la raça marinera, la qual, per la seva morfologia, s'adapta millor a la plana que a muntanya, i aquella hauria ocupat altra vegada l'extrem oriental del Pireneu, isolant la raça marinera de les races garonesa o llemosina, i per l'oest l'hauria empesa fins a les comarques del Gironès i Selva, on precisament la cultura hallstàtica es mostra més abundant.

Els ovins de Catalunya presenten poques diferències entre elles, però les suficients per a no confondre els subjectes que les integren al primer cop d'ull. Aquestes races es troben emparentades amb la majoria de les que componen la població llanera de la serralada pirenenca, amb la del Migdia de França, amb algunes del centre i sud de la Península ibèrica, i finalment, amb la de Mallorca. La similitud de caràcters obligà a Sanson a reunir aquestes races amb el nom de tipus ibèric o dels Pireneus.

Els orígens de les races llaneres de Catalunya és difícil d'investigar-les, amb els coneixements actuals. Els ovins no es troben representats en l'art rupestre, i a més, cap descobriment ossífer paleolòtic i neolític no s'ha practicat en el nostre país, ni en els veïns. Però sabem pels dos cranis trobats en la cova de Joan d'Os (Pallars), junt amb les restes bovines ja citades, que els òvids existien a Catalunya en l'eneolític. Aquests cranis pertanyen a la raça catalana, o sigui, la mateixa que actualment pobla aquella comarca. Respecte les altres races, la bergera i segarrenca, no posseïm cap clase de document respecte a llurs orígens.

La raça ovina catalana sembla una continuació de la coneguda a França amb el nom de lauraguesa, la qual raça viu en els departaments de l'Haute Garone, Aude i Ariège. A no ésser per la troballa eneolítica de la qual s'acaba de parlar, hauríem pensat que la raça catalana era una perllongació moderna de la raça lauragesa, quan és precisament el contrari, puix que és en el Pallars on s'han trobat els únics fòssils d'a-

questa raça. Diem això perquè Thèren de Montaugé, en la seva obra *L'agriculture et les classes rurales dans le pays toulousain*, conta que en 1786 s'importaven a Catalunya uns dos-cents mil caps llaners anuals, del qual noranta-cinc mil eren per a la ciutat de Barcelona. Aquesta raça és molt diferenciada de la resta de les que formen el tipus dels Pireneus.

No succeeix el mateix amb les altres races existents a Catalunya. Aquestes ofereixen moltes analogies amb algunes races del centre i sud de la Península. La similitud de caràcters ens fa pensar que l'origen de les races bergera i segarrenca podria ésser paleolític o neolític, és a dir, que haurien arribat a Catalunya amb l'expansió capsiana, o bé durant el neolític amb el poble de la cultura argàrica o d'Almeria. La primera hipòtesi és més probable que la segona, puix mentre el capsità final penetra a França, la cultura a penes arriba als Pireneus. A més, s'ha de fer notar que tot el sud de França corresponent al vessant de la Mediterrània posseeix races ovines del mateix tipus que la bergera (no tenint en compte la influència moderna de la raça merina), i que les races del tipus ibèric, molt abundants en el centre i sud de la Península, decreixen en número i extensió territorial a França, de manera que tots els símptomes són, que l'extensió d'aquest tipus s'ha realitzat de sud a nord i no el contrari, com es desprèn de l'exposat per Sanson. A això s'ha d'afegir que Sanson considerava totes les regions del Migdia francès poblades de porcs de tipus ibèric, que és quasi l'únic que existeix a Espanya, excepte Catalunya. Finalment, no d'ara, sinó d'abans de la popularització de les corregudes de toros al sud de França, existeix en la Camarga (Provença) una població bovina marcadament de tipus ibèric. Aquests bovins, ovins i porcs degueren, repetim, ésser introduïts a França en el capsità final o tardenosià.

Pel que afecta els porcs, vegi's el que s'ha dit més amunt, al final del paràgraf tercer.

Respecte les cabres, esperem una ocasió propícia per a completar l'estudi que tenim fet.

Finalment, resta per tractar encara els bovins de tipus ibèric, representats a Cogul. Aquest tipus ocupa actualment extensos territoris en tot el nord d'Àfrica i la Península ibèrica. Els bòvids de tipus ibèric són els emprats en les *corridas*. Si l'art de l'epipaleolític es caracteritza per l'estilització, és evident que les pintures de Cogul, anteriors a aquest art, pertanyen al magdalenianà. Aleshores aquests bòvids no haurien penetrat al nostre país en el capsità final, sinó en una època anterior, i fins és molt possible que

Cogul no representi una frontera, puix que el tipus ibèric degué ocupar durant el quaternari superior tot el Principat, de manera que la petita població de Camarga representaria el terme final de l'expansió d'aquest tipus. Però no serà de més consignar que l'expansió capsiana primitiva arribà a les Illes Britàniques. A Irlanda, principalment, ens causà molta impressió veure nombrosos ramats bovins del tot semblants als de tipus ibèric. Si aquests bòvids no tinguessin realment altre origen que el capsia, les extenses solucions de continuïtat que ofereixen l'expansió del tipus ibèric, per a explicar-les degudament, caldria posseir totes les dades de moviments de pobles o bé nombrosos fòssils d'aquests bovins trobats en diversos països.

En tractar de la raça marinera, ja hem vist que aquesta raça era una porció embotellada de la raça garonesa. Altre tant es pot dir de la població de tipus ibèric a Provença. La retirada del tipus ibèric a Catalunya, cas que realment l'hagués ocupada, hauria estat durant la forta embranzida vers al sud que el poble pireneic o català realitzà durant el megalític. L'acantonament dels bovins ibèrics a Camarga podria explicar-se per ésser una comarca insalubre.

No pretenim haver dit l'última paraula en qüestió tan complicada. Les deduccions i les hipòtesis que hem fonamentat en documents proporcionats per les ciències prehistòriques, és natural que variïn en quant es modifiqui el contingut del saber prehistòric.

Abans de terminar aquest treball, ens serà permès fixar les principals idees a guisa de conclusions.

V. — *Conclusions*

La cronologia prehistòrica es basa en la diversitat de cultura. Una cultura diferent de l'anterior sol correspondre a una modificació ètnica, encara que aquesta condició no és necessàriament obligada.

Confrontant les races estudiades amb la cultura prehistòrica, podríem dir que la raça cavallina catalana correspon a l'aurinyacià i solutrià, cultura aquesta última en la seva fase superior, exclusiva de l'àrea geogràfica de dita raça i que en el Principat té la seva representació en el material lític de Sant Julià de Ramis.

La raça asinal es manifesta en el magdalenia, i es troba artísticament ben representada en els Pireneus i amb dipòsit ossífer a l'abric Romaní.

Els bovins de tipus ibèric de Cogul a Catalunya, són sincrònics a l'art rupestre levantí.

Les races llaneres bergera i segarrenca haurien penetrat al nostre país en l'epipaleolític, o sigui, amb l'estilització de l'art quaternari.

El neolític, època arqueològicament molt obscura a Catalunya, correspon a l'origen exòtic de la raça bovina catalana.

Els porcs de tipus ibèric, que encara poblen la comarca de Tortosa, serien importats per la invasió del poble d'Almeria, creador de la cultura argàrica.

El megalític, època de cultura original i d'expansió del poble català, correspon a la prova documental de l'existència de la raça bovina catalana i de la raça llanera catalana. Aquesta última no es trobaria influïda pels ovins, que podrien haver acompanyat l'expansió argàrica, reforçant els de la primera invasió de l'epipaleolític, puix que la cultura de les coves, cultura idèntica a la del centre i sud de la Península, que caracteritza el neolític final, no penetrà en la comarca del Pallars.

L'Edat del bronze no es relaciona amb cap raça animal.

La cultura hallstàtica i la de la Tène (Edat del ferro), és connexa amb la raça marinera.

En posar punt final a aquesta Memòria, ens adonem que els resultats obtinguts són lluny d'ésser complets. No obstant, no altra cosa podia esperar-se d'un primer intent de resolució del problema, el qual tenim la satisfacció d'haver plantejat en nostra pàtria.